

Автори: акад. НАН України **О. І. Амоша**, чл.-кор. НАН України **Ю. С. Залознова**, д.е.н., проф. **О. Ф. Новікова**, д.е.н., проф. **Н. Ю. Брюховецька**, д.е.н., проф. **І. П. Булєєв**, д.е.н., проф. **В. І. Ляшенко**, д.е.н. **Г. З. Шевцова**, к.е.н. **О. С. Вишневецький**, к.соц.н. **О. В. Панькова**, к.е.н. **І. П. Петрова**, к.е.н. **М. О. Солдак**, к.т.н. **Д. Ю. Череватський**, **О. Ю. Касперович**, докт. **О. А. Бородіна**, докт. **Н. В. Швець**, асп. **А. Ю. Ляшенко**
e-mail: admin@econindustry.org
Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ;

д.е.н. **В. Ф. Столяров**
e-mail: stolyarovvf@ukr.net
Інститут фізичної економіки ім. С.А. Подолінського, м. Київ

ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАУВАЖЕННЯ ДО ПРОЄКТУ КОНЦЕПЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Запропонований проєкт Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей розкриває основні аспекти щодо розбудови нової сучасної конкурентоспроможної економіки на сході країни та створення сприятливих умов для відновлення та розвитку Донецької та Луганської областей.

Важливо, що реалізація Концепції розрахована на період до 2030 року, що є довгостроковим державним пріоритетом, а перезавантаження економіки регіону відбуватиметься у два етапи: 1 етап – в сучасних умовах на підконтрольній Україні території; 2 етап – на всій території Донецької та Луганської областей після реінтеграції тимчасово окупованих територій в єдиний конституційний простір України.

Цінним є те, що в умовах посилення глобальних та національних ризиків і загроз в економічній сфері, а також пандемії COVID-19 наукова спільнота України залучена до процесу економічного відновлення Донбасу.

Прийняття Концепції, а у подальшому і Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей, має стати результатом плідної співпраці вищих органів державної виконавчої влади, місцевих органів за участю органів місцевого самоврядування, територіальних громад.

Разом із тим представлений до обговорення проєкт Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей (далі – Концепція) потребує суттєвого доопрацювання, а деякі положення, викладені в документі – уточнення.

1. Необхідно вказати установи, які брали участь у розробці проєкту Концепції.

2. В назві документу зазначено «...Концепції», далі у тексті використовується слово «Стратегія». При цьому зазначається, що «Метою Концепції є

формування рамкових умов для реалізації стратегії ...». Виникає питання: «Концепція – це базис для формування стратегії?» чи «Концепція – це інструмент реалізації стратегії?» (як це зазначено у меті). Тому доцільно узгодити використання термінології.

3. Оскільки мова йдеться про розробку та подання у шестимісячний строк проєкту Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей, то документ, запропонований для обговорення, доцільно назвати «Концепція стратегії соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської областей».

4. Рівень політизації Концепції має бути зменшений.

5. Концепція економічного розвитку Донецької та Луганської областей (у подальшому – Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей щодо реалізації Концепції) має узгоджуватися зі змістом чинної та тієї, що планується для прийняття, правової бази:

1) Державної стратегії регіонального розвитку України на 2021-2027 роки (Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. №695);

2) Концепції Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України (розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.08.2016 р. № 892-р);

3) Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України (Постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 р. № 1071);

4) Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (від 20.10.2014 р. № 1706-VII);

5) Проєкту «Стратегії економічної безпеки України» (відповідно до Указу Президента України від 14.10.2020 р. № 392 «Про рішення РНБО України»

від 14.10.2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України»;

6) Проекту Стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 року;

7) Стратегії розвитку Луганської області на 2021-2027 роки (розпорядження Луганської ОДА Луганської ОВЦА від 26.03.2020 р. №246).

6. Підхід, згідно з яким «Донецька та Луганська області мають стати територією для реалізації масштабного економіко-правового експерименту з комплексного впровадження системи управління та організації економічних процесів, які у подальшому можуть бути масштабовані на всю територію України», *потребує додаткового обґрунтування*. Чому замість того, щоб у Донецькій та Луганській областях використовувати кращі практики, які дали позитивний результат в інших регіонах, необхідно саме у Донецькій та Луганській областях ставити «експеримент». Також не обґрунтовано є позиція щодо доцільності та можливості поширення «позитивного результату» з Донецької та Луганської областей в інші регіони.

7. Кінцева мета державної стратегії, що сформульована як «формування випереджаючого розвитку Донецької та Луганської областей» (с. 3) виглядає нереально.

8. Необхідно обґрунтувати економічну доцільність для всієї держави створення у Донецькій та Луганській областях територій пріоритетного розвитку із спеціальними режимами ведення господарської діяльності.

9. Зміст проекту Концепції потребує урахування таких ключових аспектів:

1) досвід впливу пандемії COVID-19 підіймає на новий рівень вимоги до стійкості соціально-економічної системи до впливу форс-мажорних (зокрема – епідеміологічних) обставин. Тобто в архітектуру створюваних територіально-виробничих систем із самого початку має закладатись можливість безперебійного функціонування в умовах тих чи інших обмежень. Наразі таке бачення в проекті Концепції відсутнє;

2) існує певна незбалансованість між виробничо-галузевим та територіальним аспектами соціально-економічного розвитку – в Концепції недостатньо уваги приділяється розвитку територіальних громад, що в контексті процесів децентралізації є певним упущенням. Хоча при формулюванні концептуальних підходів у Концепції чітко зазначається, що «основою розвитку повинні стати територіальні громади шляхом створення привабливих умов для бізнесу, який за рахунок сплати податків забезпечить сталий розвиток громад», на рівні визначення шляхів і способів розв'язання проблем питанням взаємодії бізнесу та територіальних громад, та взагалі питанню створення самодостатніх, спроможних та інвестиційно-привабливих територіальних громад доцільно приділити більше уваги;

3) на більшу увагу заслуговують питання залучення потенціалу сучасних інформативно-комунікативних технологій щодо реалізації інноваційних форм взаємодії суб'єктів соціально-економічного розвитку. В першу чергу – мова йде про платформний підхід до організації взаємодії суб'єктів ринку та соціального розвитку. Платформний підхід дозволить значно підвищити кількість потенційних учасників реалізації Концепції, залучити додаткові ресурси, забезпечити конкурентність, прозорість, оперативність взаємодії та співпраці учасників економічного та гуманітарного розвитку, сприятиме встановленню нових контактів та підвищенню згуртованості та взаєморозуміння серед громадян Донецької та Луганської областей тощо.

10. У розділі «Проблеми, які потребують розв'язання» висловлювання «зосередженість регіонів лише на проблемах їх власного розвитку» (с. 6 проекту Концепції) уявляється некоректним (невірним).

11. Створення системи страхування від військових та політичних ризиків як шлях та спосіб розв'язання проблем економічного розвитку Донецької та Луганської областей має зазначатися в інших стратегічних документах національного рівня, наприклад, Стратегії економічної безпеки України (с. 7).

12. Розглядаючи акцент на виробництво («Зважаючи на ключову роль виробництва у генеруванні попиту на інновації, акцент на виробничій сфері матиме вирішальне значення у відновленні економіки регіону») треба зауважити, що у Донецькій та Луганській областях відносно (інших регіонів) будуть більші логістичні витрати, бо ринки збуту знаходяться на Заході, а транспортування через Керченську протоку є нестабільним. Тому доцільно також звертати значну увагу наданням послуг, в першу чергу, пов'язаних з цифровою сферою.

13. У розділі «Напрями реального сектору економіки, індустріалізації та інноваційного розвитку» доцільно було б конкретизувати хто і з ким «укладає угоди про розподіл продукції для формування сегменту тваринництва, зрошувального землеробства тощо» (абз. 9, с. 7 проекту Концепції). У цьому ж розділі доцільно передбачити «формування та розвиток сектору виробництва товарів та послуг першої необхідності із місцевих ресурсів».

14. Необхідно перевірити достовірність даних, навести джерело їх походження, та ретельно підійти до аналізу ситуації щодо: «негативного внеску в динаміку ВВП у 2014-2015 рр. (понад 40%)» (с. 2 проекту Концепції); вугільної промисловості – «станом на 2013 р. щорічний видобуток вугілля 72-85 млн т» (так 72 чи 85 млн т у 2013 р.), кількість шахт в цілому і за територіями (с. 3-4 проекту Концепції); обґрунтованості потреб на розмінування території (650 млн €), на відбудову Донецької та Луганської областей (1 трлн \$, с. 4).

15. При аналізі зовнішньоторговельних операцій («У 2013 р. зовнішньоторговельні операції товарами проводились з партнерами зі 153 країн світу, а продукція підприємств регіону вивозилась до 141 країни світу. Частка країн СНД в загальному обсязі експорту *області* становила 32,8 відсотка, Азії – 26,9 відсотка, Європи – 26,2 відсотка, Африки – 9,6 відсотка та Америки – 4,2 відсотка. Питома вага країн Європейського Союзу складала 25,7 відсотка», с. 4) залишається не зрозуміло, стосовно якої конкретно області (чи областей) він проводився.

16. Потребує уточнення: «державно-приватне партнерство» (абз. 2, с. 2) та «публічно-приватне партнерство» (абз. 6, 11, с. 9 проекту Концепції) – самостійні категорії або синоніми, а також розкрити поняття «потенціал економічної дипломатії» (абз. 12, с. 9 проекту Концепції).

17. Не зрозумілими залишаються джерела фінансування на реалізацію запропонованих в Концепції заходів. Бо згідно з текстом концепції («Реалізація Концепції здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, що передбачаються на утримання відповідних органів державної

влади і органів місцевого самоврядування та у межах асигнувань, що передбачаються у бюджетах відповідних територіальних громад на відповідний рік, а також за рахунок коштів міжнародних партнерів, банківського сектору та залученого капіталу») гарантованим джерелом є лише державний та місцевий бюджети. Але ці бюджети і зараз витрачаються, і відповідно є необхідність від певних функцій (видатків) відмовитись для фінансування запропонованих в Концепції «експериментів». Тому доцільно на етапі формування розпочати переговори з «міжнародними партнерами» для розуміння, в яких граничних розмірах, на яких умовах та на які заходи вони готові надати фінансові та інші ресурси.

18. Розділ «Оцінка фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Концепції» (с. 10) потребує наповнення конкретними напрямками, обсягами фінансування (у національній та вільно конвертованій валюті), вказати інститути, організації, суб'єкти господарської діяльності, що несуть відповідальність за реалізацію Концепції та забезпечення її фінансування.

19. Потребує уточнення та розширення розділ «Очікувані результати» (с. 10 проекту Концепції).

Текст Концепції із пропозиціями пропонуємо викласти в такій редакції.

Проект

**КАБІNET МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
РОЗПОРЯДЖЕННЯ**

від ____ жовтня 2020 р. № ____-р
Київ

**Про схвалення Концепції соціально-економічного розвитку
Донецької та Луганської областей**

1. Схвалити Концепцію соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської областей, що додається.

2. Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій разом із заінтересованими центральними та місцевими органами виконавчої влади за участю органів місцевого самоврядування розробити та подати у шестимісячний строк проект Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей щодо реалізації Концепції, схваленої цим розпорядженням.

Прем'єр-міністр України

СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету Міністрів України
від ___ жовтня 2020 р. № _____-р

КОНЦЕПЦІЯ соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської областей

Вступна частина

Відновлення територіальної єдності країни, шляхом реінтеграції тимчасово неконтрольованих територій Луганської та Донецької областей – ключова внутрішньополітична проблема розвитку України.

Розбудова сучасної конкурентоспроможної економіки країни, створення додаткових умов для відродження та розвитку Донецької та Луганської областей є невід'ємною передумовою для поступової реінтеграції тимчасово окупованих територій до єдиного конституційного простору України, єднання суспільства.

Донецька та Луганська області мають стати територією для реалізації масштабного економіко-правового експерименту, спрямованого на комплексне економічне, гуманітарне відновлення та розвиток, ліквідацію зон екологічного лиха та забезпечення умов економічної, екологічної та соціальної безпеки, відновлення та розвитку території Донбасу. Позитивний результат і досвід реалізації нових форм у системі управління та організації відновлення економічних, екологічних, гуманітарних процесів у подальшому можуть бути застосовані в інших регіонах України зі схожими проблемами та масштабовані на всю територію України.

Запровадження експерименту передбачатиме формування територій пріоритетного розвитку, державне стимулювання розробки і впровадження нових моделей соціально-економічного розвитку, що слугуватимуть об'єднуючим механізмом, основу якого складає проста і зрозуміла логіка – зростання добробуту народу.

Концептуальні підходи до соціально-економічного розвитку Донецької та Луганської областей полягають у наступному:

1. Реалізація Концепції поширюється на підконтрольну частину території Донецької та Луганської областей з можливістю подальшого масштабування економічної системи на тимчасово неконтрольовані території після їх реінтеграції в єдиний конституційний простір України.

2. Урахування вимог міжнародних зобов'язань України, в тому числі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Угоди про заснування Світової організації торгівлі та Протоколу про приєднання України до Світової організації торгівлі, Угод про створення зон вільної торгівлі тощо.

3. Інноваційна модернізація традиційних галузей та генерування нових економічних спеціалізацій у регіоні на основі підходу смартспеціалізації шляхом ідентифікації та фокусної підтримки обмеженої кількості пріоритетів розвитку, ґрунтованих на унікальних ресурсах, компетенціях та інших порівняльних перевагах регіону, розбудови інноваційної інфраструктури (бізнес-інкубаторів, наукових парків, технопарків, хабів – транспортних, медичних та ін.), сектору ІТ-індустрії тощо.

4. Основою соціально-економічного розвитку повинні стати об'єднані на основі самоврядування територіальні громади, шляхом створення привабливих умов для бізнесу, державної та міжнародної підтримки, створення мережі індустріальних парків, організації сучасних високотехнологічних виробництв для подальшого приєднання до високотехнологічних європейських та світових кластерів, стимулювання трудової активності населення, що за рахунок сплати податків забезпечить сталий розвиток громад.

5. Повноваження на здійснення витрат державного та місцевих бюджетів мають відповідати обсягу надходжень та формуватися на реалістичних показниках економічного і соціального розвитку Донецької та Луганської областей. Запровадження спеціальних режимів на територіях пріоритетного розвитку повинно забезпечуватись одночасно з заходами збалансованості державного бюджету.

Зважаючи на ключову роль виробництва у генеруванні попиту на інновації, акцент на диверсифікації виробничої сфери та її структурно-технологічній модернізації виробничій сфері матиме вирішальне значення у відновленні економіки регіону. Саме тут будуть сформовані території пріоритетного розвитку, промислові, агровиробничі, інфраструктурні та туристичні кластери, науково-інноваційні хаби. Пріоритетним стане широке використання ідеології публічно-приватного партнерства як організаційно-економічної рамкової основи побудови інвестиційно-інноваційної моделі взаємовідносин держави, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання.

Для цього, в найкоротші терміни, буде сформовано пул промислових, будівельних, логістичних, транспортних, інжинірингових, фінансових пропозицій, що можуть генерувати комплексне рішення для відновлення і модернізації регіону. У багатьох випадках будуть залучені виробничі потужності підприємств Дніпропетровської, Запорізької, Харківської та інших областей України.

Для успішної реалізації будуть залучені як кошти державного та місцевого бюджетів, так і міжнародна технічна допомога та кошти міжнародних фінансових організацій (далі – кошти міжнародних партнерів), а також мобілізовані ресурси бізнесу та банківської сфери.

Кінцевою метою державної стратегії стане формування випереджаючого розвитку і підвищення конкурентоспроможності Донецької та Луганської областей, що в підсумку забезпечить комфортні умови проживання, самореалізацію та розвиток громадян, підвищення якості їх життя.

Проблеми, які потребують розв'язання

Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила тимчасову окупацію певної території нашої держави, на якій проживало 13 відсотків населення України (близько 3,7 млн осіб), а загальна чисельність населення цих регіонів у 2020 р. за даними Державної служби статистики України становить 6,2 млн осіб.

Результати збройної агресії Російської Федерації позначилися, в першу чергу, на реальному секторі економіки – розташованих у східних регіонах України виробничих комплексах вугільної, металургійної, машинобудівної, хімічної промисловості, що забезпечували значну частину внутрішнього промислового виробництва та експорту. Понад 40 відсотків негативного внеску в динаміку ВВП у 2014–2015 рр. пов'язано саме із збройною агресією Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях. Так, ВВП країни знизилось приблизно на 10 відсотків порівняно із 2013 р.

У Донецькій та Луганській областях сформувався індустріально-аграрний господарський комплекс з переважним розвитком важкої промисловості. Регіони, площею 8,8 відсотка території країни, виробляли 25 відсотків промислової і 8 відсотків сільськогосподарської продукції. Підприємства були розташовані кластерами (вугільний, металургійний, важкого машинобудування, енергетичний, хімічний), більшість галузей спеціалізації мали міжрегіональне та міжнародне значення. На Донецьку та Луганську області за різними оцінками припадало чверть загального експорту України.

У 2013 р. зовнішньоторговельні операції товарами проводились з партнерами зі 153 країн світу, а продукція підприємств регіону вивозилась до 141 країни світу. Частка країн СНД в загальному обсязі експорту області становила 32,8 відсотка, Азії – 26,9 відсотка, Європи – 26,2 відсотка, Африки – 9,6 відсотка та Америки – 4,2 відсотка. Питома вага країн Європейського Союзу складала 25,7 відсотка.

Регіональна економіка та ринок праці були переважно орієнтовані саме на Російську Федерацію, а великі структуроутворюючі підприємства не мали стимулів до диверсифікації й інноваційного розвитку через наявність усталених ринків збуту та по-

питу на недорогу готову продукцію. Обсяги експортних поставок до Російської Федерації становили 19,7 відсотка від загального обсягу експорту.

Експорт товарів та послуг у 2019 р. порівняно з 2013 р. зменшився на 74 відсотки і склав 4 722,7 млн дол. США, імпорт впав на 75 відсотків і склав 2 372,9 млн дол. США.

З початком збройної агресії Російської Федерації проти України, значна кількість українських промислових підприємств на тимчасово окупованій території припинили здійснювати виробничу діяльність, а великі підприємства на підконтрольній території втратили свій найбільший ринок збуту і суттєво зменшили свої прибутки.

Наразі немає кількісних оцінок шкоди, яку завдала збройна агресія Російської Федерації екологічному комплексу Донбасу. Однак емпіричні якісні оцінки шкоди дозволяють зробити припущення про її значний обсяг. Найбільше джерело екологічної небезпеки – затоплення шахт, яке призводить до забруднення ґрунтових вод та може призвести до просідання ґрунтів, а з огляду на наявність радіологічного забруднення шахти «Юнком» у м. Юнокомунарівськ (м. Єнакієве), то й до екологічної катастрофи в регіоні.

Станом на 2013 р. загалом у країні щорічний видобуток вугілля становив 72–85 млн тонн. При цьому питома вага вугілля, що видобувається у Донецькій області до всього обсягу добутого вугілля України, становить 45%, в Луганській області – 31%.

На непідконтрольній території Донецької та Луганської областей знаходиться 85 шахт всіх форм власності, що становить 57 відсотків від їх загальної кількості по Україні. З них на 60 шахтах видобувалось енергетичне вугілля. На тимчасово окупованих територіях знаходиться 51 відсоток видобувних потужностей, у тому числі 54 відсотки з видобутку енергетичного вугілля і 44 відсотки – коксівного.

Близько 35 шахт на тимчасово окупованих територіях зараз підтоплюється, 64 – ліквідуються, проте 75 шахт (майже 40 відсотків видобутку) продовжують працювати.

Через не підтримання в належному стані гідрологічних споруд цілком можливі проблеми з забезпеченням населення водою вже в найближчому майбутньому.

Нагальною специфічною проблемою є розмінування території, вирішення якої потребує близько 650 млн євро капіталовкладень. Україна – третя країна у світі за мінним забрудненням території.

Наразі 30 відсотків домогосподарств, які знаходяться на території Донецької та Луганської областей (понад 162 тис. осіб) мають гострі гуманітарні потреби. Лише 26 відсотків населення мають оплачувану роботу, а 73 відсотки не є активною частиною трудового ресурсу (пенсіонери або ті, хто не має та не шукає роботу). Окрім того, 54 відсотки населення регіону відчують складнощі з отриман-

ням медичної допомоги, а 27 відсотків не могли купити все необхідне для школи.

Внутрішньо переміщені особи, яких в Україні понад 1,4 млн осіб, навіть у Донецькій та Луганській областях через 2 роки після переміщення мають на 14-23 відсотки нижчу імовірність знайти роботу.

Оцінки вартості відбудови Донецької та Луганської областей після завершення збройної агресії Російської Федерації проти України становлять 1 трлн дол. США. При цьому 44 відсотки цієї суми має піти на фізичний капітал, 40 відсотків – на людський капітал та 16 відсотків – на екологію.

Зважаючи на масштабне руйнування економіки регіону, значні людські втрати та небезпеку перетворення територій, які зазнали негативного впливу внаслідок збройної агресії Російської Федерації, на повоєнні депресивні території, ефективного та швидкого розв'язання потребують такі проблеми:

згорання розвитку підприємництва та вільних ринкових форм торгівлі, внаслідок відсутності стратегічного підходу щодо підтримки та розвитку бізнесу на територіях, що постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України;

втрати трудового та інтелектуального потенціалу регіону внаслідок трудової й освітньої міграції, високі темпи депопуляції та старіння населення регіону. Значна частина найбільш активних, креативних і самодостатніх громадян працездатного віку виїхала з території Донецької та Луганської областей та за час конфлікту інтегрувалася у соціально-економічний простір приймаючих громад;

історично сформована пасивна експлуатація наявного ресурсного потенціалу: природного, трудового, соціального, економічного, як то наявність великих незадіяних виробничих площ з розвиненою виробничою інфраструктурою та наближеністю до перетинів транспортно-логістичних маршрутів;

традиційна залежність від російського ринку товарів, послуг та робочої сили, обмеженість ринків збуту для продукції експортоорієнтованих галузей регіону;

застаріла матеріально-технічна база, низька диверсифікованість виробництва та структурна розбалансованість промислового комплексу з домінуванням енергоємних, низькотехнологічних галузей зі слабкою інноваційною сприйнятливістю;

порушення інфраструктурних та логістичних зв'язків через військові дії, що обмежує можливості руху людей, капіталів, продукції та інформації;

виснаження природних ресурсів та критична екологічна ситуація;

високі корупційні та військові ризики для ведення бізнесу на території регіону;

відсутність фінансових, правових та страхових інструментів на інвестиційному ринку України;

відсутність зацікавленості інвесторів у вкладенні коштів у розвиток регіону та, як наслідок, – брак фінансових, інвестиційних та матеріально-

технічних ресурсів, що спрямовуються на розвиток Донецької та Луганської областей;

стагнація міжрегіональних та транскордонних коопераційних зв'язків великого, середнього і малого бізнесу, нерозвиненість міжрегіональної консолідації та зосередженість регіонів лише на проблемах їх власного розвитку.

Мета і строки реалізації Концепції

Метою Концепції є створення експериментального стратегічного комплексу «економічний район – область – район – місто – ОТГ» на основі багаторівневої мережі Корпорацій випереджаючого розвитку та формування рамкових умов для нової конкурентоспроможної економіки регіону на основі впровадження системи комплексного управління та організації соціально економічних процесів з широким залученням інвестиційних ресурсів, використання його сильних сторін та порівняльних переваг, консолідації регіональних ресурсів, що стануть основою для випереджаючого сталого інклюзивного розвитку Донецької та Луганської областей та місцевих територіальних громад, а згодом і повномасштабної реінтеграції тимчасово неконтрольованих територій, після їх повернення в єдиний конституційний простір України.

Реалізація Концепції розрахована на період до 2030 року двома етапами:

- перший – у сучасних умовах на підконтрольній Україні території,
- другий – на всій території Донецької та Луганської областей після реінтеграції тимчасово неконтрольованих територій в єдиний конституційний простір України.

Шляхи і способи розв'язання проблем

Для розв'язання зазначеного переліку проблем та надання адекватних ефективних відповідей на виклики передбачається:

у напрямі удосконалення інституційно-фінансових інструментів та регуляторної політики:

створення трьох типів моделей територій пріоритетного розвитку (1) на території громад прилеглих до лінії розмежування, (2) на всій території Донецької та Луганської областей, (3) на території окремих виробничих та рекреаційних кластерів, у тому числі інноваційних та індустріальних парках, із спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності, що передбачатиме стимулюючі умови у сфері оподаткування, кредитування, валютно-грошової та митної політики для кожного окремого типу моделей;

запровадження нових інструментів захисту інвестицій, зокрема відкриття філіалів міжнародних комерційних арбітражів з розповсюдженням їх юрисдикцій на території пріоритетного розвитку Донецької та Луганської областей;

створення системи страхування від військових та політичних ризиків;

законодавче закріплення незмінності умов оподаткування господарської діяльності інвесторів на весь період дії стратегії, супровід інвестицій в режимі «єдиного вікна індустріальних парків»;

запровадження на територіях пріоритетного розвитку експерименту із створення можливостей для зміни системи контролю з боку державних органів на функцію добровільного страхування відповідальності власників бізнесу;

усунення надмірного регулювання господарської діяльності у спосіб зменшення кількості документів дозвільного характеру, дозвільно-погоджувальних процедур, обов'язкової звітності, спрощення процесу їх адміністрування створення локальної цифрової платформи з надання адміністративних послуг;

створення фахових асоціацій, як посередників у діалозі з представниками державних органів у питаннях захисту інтересів бізнесу, інвесторів та інвестицій;

створення дієвої системи координації залучення фінансових ресурсів, в тому числі коштів міжнародних партнерів, на реалізацію завдань розвитку регіону, запровадження проектного менеджменту на рівні громад, а також реалізації угод соціального партнерства з бізнесом;

запровадження режиму міжнародно-публічно-приватного партнерства, що заохочує залучення інвестицій, поєднуючи систему стимулів і пільг, обов'язкових умов й обмежень для дотримання балансу інтересів міжнародних донорів, держави і бізнесу;

ініціювання створення Міжнародного Фонду консорціумного фінансування для інвестування проектів розбудови транспортної, енергетичної та комунальної інфраструктури;

розроблення нормативно-правової бази для створення та функціонування еко-індустріальних парків;

розроблення нормативно-правових засад і механізмів стимулювання використання вільних виробничих майданчиків, створення індустріальних парків та підтримки розвитку інноваційного малого і середнього бізнесу;

створення Державного венчурного фонду для інвестування на територіях пріоритетного розвитку Донецької та Луганської областей;

створення з метою узгодження та координації стратегій розвитку адміністративно-територіальних утворень із залученням коштів проектів міжнародної технічної допомоги «Центру стратегування та оргпроекткування «Перезавантаження Донбасу – 4.0»;

встановлення критеріїв для проектів інфраструктури та розвитку територій, які можуть претендувати на отримання державної допомоги;

диференціація територій в залежності від соціально-економічного становища регіону (що вимагає розроблення додаткової методики класифікації регіонів) з метою впровадження стимулів у вигляді спеціальних інноваційно-інвестиційних режимів індустріальних парків для різних типів територій та створення самодостатніх інвестиційно-привабливих територіальних громад, здатних до саморозвитку та місцевого самоврядування;

модернізація режиму здійснення державних закупівель для задоволення потреб регіону у відповідних товарах, роботах та послугах;

закріплення правової норми щодо перерозподілу частки податкових надходжень між державним та місцевим бюджетами на територіях пріоритетного розвитку, запровадження особливих умов оподаткування, зокрема заміну податку на прибуток підприємств податком на виведений капітал;

перегляд нормативних підходів до видачі та виконання технічних умов для інженерних мереж;

удосконалення регуляторно-податкового законодавства, насамперед для мікро- та малого бізнесу, що мотивуватиме місцеве населення до розвитку підприємницької діяльності, самозайнятості та створення робочих місць з конкурентним рівнем заробітної плати;

встановлення механізмів компенсації суб'єктам підприємницької діяльності матеріальних збитків, завданих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, що спричинило руйнування та пошкодження нерухомого майна (основних засобів) на підконтрольній території України;

розвиток міжрегіональної галузевої виробничої кооперації;

організація моніторингової місії із залученням іноземних державних та приватних донорів постійно діючої щорічної або щодворічної **Міжнародної конференції «Розбудова Донбасу: міжнародна співпраця в локалізації та ліквідації наслідків шляхом модернізації та смарт-спеціалізації»** (один рік на території Донецької області, другий – на території Луганської області);

розвиток інститутів громадянського суспільства як інструменту гармонізації соціальних відносин на місцевому та регіональному рівнях та залучення додаткових соціальних ресурсів розвитку;

розвиток системи соціального діалогу, державно-приватного партнерства, громадських ініціатив, реалізація принципів соціальної відповідальності;

у напрямі реального сектору економіки, індустріалізації та інноваційного розвитку:

запровадження проектів приєднання до високотехнологічних європейських і глобальних кластерів та інноваційних мереж;

визначення напрямів розвитку реального сектору на основі концепції смартспеціалізації, формування інституційного супроводу та фінансового

забезпечення обраних регіональних смартпріоритетів, їх моніторинг і оцінювання;

підтримка виробництв продукції з високою даною вартістю та формування технологічних ланцюжків переробних виробництв у різних секторах економіки;

залучення інвестиційних ресурсів для модернізації виробництва за рахунок створення сприятливого інвестиційного клімату в галузі; створення раціональної структури капіталу, спрямованого на поповнення оборотних активів підприємств металургійного комплексу, з урахуванням тривалості виробничого циклу;

стимулювання розвитку нових високотехнологічних виробництв, зокрема комп'ютерно-інтегрованих, як основи для технологічного переоснащення галузі машинобудування;

сприяння залученню виробничих потужностей зарубіжних компаній для вироблення продукції з метою її реалізації на внутрішньому ринку та експорту до США, ЄС та інших країн (у зв'язку зі зміною світового розподілу виробничих зав'язків) та створення податкових умов для трансферу високотехнологічного обладнання та технології;

формування агрохімічної екосистеми на основі цифрового партнерства та реалізації концепції точного землеробства;

розвиток агропромислового комплексу на основі укладення угоди про розподіл продукції, у першу чергу, для формування сегменту тваринництва, зрошувального землеробства тощо;

сприяння та підтримка розвитку кооперативного руху серед фермерських та особистих селянських господарств;

поглиблення ступеня переробки сільськогосподарської продукції, зокрема розвиток власного виробництва біодизелю та біоетанолу у сільськогосподарських підприємствах, безпосередньо в зоні виробництва біоенергетичної сировини;

розвиток агрокластерів та агрологістичних хабів, зокрема реалізація проектів з будівництва нових та розширення існуючих потужностей діючих елеваторів, лабораторій, селекційно-насінницьких центрів, розвиток агропереробних промислових зон (агроіндустріальних парків) тощо;

підтримка проектів щодо будівництва та реконструкції комплексів гідротехнічних споруд, у тому числі встановлення мобільних зрошувальних систем та установок;

стимулювання розвитку галузей, продукція яких безпосередньо спрямована на задоволення потреб місцевого населення: виробництва будівельних матеріалів, харчової та легкої промисловості, виробництва високотехнологічної та екологічної упаковки, сфери послуг, передусім формування та розвиток сектору виробництва із місцевих товарів, із місцевих ресурсів та послуг широкого використання, орієнтованої на поліпшення торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування;

удосконалення регуляторно-податкового законодавства, насамперед для мікро- та малого бізнесу, що мотивуватиме місцеве населення до розвитку підприємницької діяльності, самозайнятості та створення робочих місць з конкурентним рівнем заробітної плати (зокрема шляхом гарантування кредитів та впровадження акредитивної форми розрахунків);

комплексний розвиток малих підприємств регіону, які забезпечують замкнутий внутрішньо-регіональний цикл виробництва; формування інфраструктури, яка забезпечує діяльність малих підприємств;

трансформація вугільної галузі через енергетичну диверсифікацію шляхом створення індустріальних парків на базі державних вугільних шахт за участю міжнародних енергетичних корпорацій;

модернізація фонду технологічного обладнання шахт, у тому числі вентиляція і дегазація шахт для забезпечення безпеки гірників;

реалізація проектів, які сприятимуть диверсифікації економіки шахтарських монофункціональних міст;

залучення інвестицій для впровадження альтернативних джерел енергії, зокрема будівництва вітрової електростанції на території Маріупольського району;

залучення інвестицій для розвитку потенціалу зеленої економіки та запровадження програми сталого розвитку територій басейну р. Сіверський Донець та Кальміус;

формування мережі корпорацій відновлювального (випереджаючого) розвитку від окремих ОТГ до Донецького економічного району (у складі Донецької та Луганської областей);

забезпечення пріоритетного розвитку інноваційних форм організації взаємодії суб'єктів ринку, підприємницької діяльності, соціального розвитку – через платформний підхід, реалізація якого дозволить залучити додаткові ресурси, забезпечити конкурентність, прозорість, оперативність взаємодії та співпраці учасників економічного розвитку, сприятиме встановленню нових контактів та підвищенню згуртованості та взаєморозуміння серед громадян.

у напрямі розбудови критичної інфраструктури та логістики:

розвиток форм публічно-приватного партнерства, що забезпечить будівництво та реконструкцію інженерної та соціальної інфраструктури;

реалізація проектів з розвитку транспортної інфраструктури на засадах публічно-приватного партнерства, зокрема концесії, що буде сприяти залученню позабюджетних інвестицій у транспортний сектор;

створення транспортно-логістичних кластерів та базових логістичних центрів складування, переробки та сортування вантажів з урахуванням пере-

орієнтації транспортних потоків (зокрема, у населених пунктах Бахмут, Слов'янськ, Селідово, Мангуш, Нікольське);

модернізація залізничної магістралі та її інфраструктури, в першу чергу: з'єднання системи залізничного сполучення з відрізком залізнодорожнього сполучення з «Щастя – Новоайдар – Старобільськ – Сватове» та збільшення пропускної здатності перегону «Запоріжжя – Камиш Зоря – Волноваха»;

запровадження інноваційних технологій та інформаційних систем для управління транспортною системою на засадах електронного урядування;

запровадження системи надання логістичних послуг за принципом «єдиного вікна», що передбачає взаємодію портів, залізничного та автомобільного транспорту;

диверсифікація джерел постачання сировини та товарів для виробничих потужностей базових галузей Донецької та Луганської областей у випадку їх блокування;

підвищення якості транспортного сполучення між північною та південною частинами регіону, шляхом капітального ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення;

проведення робіт з гідроізоляції русла каналу «Сіверський Донець – Донбас», капітальний ремонт та реконструкція Другого Донецького водоводу, реконструкція системи водопостачання м. Маріуполя та Попаснянського водоканалу;

запровадження ефективної системи управління інженерною інфраструктурою меліоративних систем та утримання їх в належному стані, в тому числі проведення дослідження стану осушувальних каналів, дамб, споруд;

відновлення енергетичної та газопостачальної інфраструктури у населених пунктах, розташованих вздовж лінії розмежування;

розвиток та технічна модернізація припортової інфраструктури Маріупольського морського торгового порту (залізничних підходів, автомобільних доріг тощо) для відновлення його пропускної спроможності;

відновлення транспортного пасажирського та вантажного повітряного сполучення у м. Краматорськ, на умовах його спільного використання з Повітряними Силами ЗСУ, реконструкція та будівництво аеропортів «Маріуполь» та «Сєвєродонецьк».

у напрямі формування регіонального ринку праці:

створення сприятливих умов для зацікавленості робочої сили працювати на регіональному ринку праці; зниження мотивації до зовнішньої та внутрішньої трудової міграції, диспропорцій між попитом та пропозицією робочої сили на ринку праці Донецької та Луганської областей, створення сприятливих соціально-економічних умов для подолання високого рівня неформальної та тіньової зайнятості;

реалізація програм перепідготовки та підвищення рівня кваліфікації фахівців відповідно до потреб ринку праці на засадах публічно-приватного партнерства, зокрема перекваліфікація та навчання працівників містоутворюючих підприємств у монофункціональних містах;

запровадження освітніх програм відповідно до потреб провідних інноваційно активних підприємств регіону, у тому числі спеціальності, які володіють кількома компетенціями «інженерія – ІТ – робітничі навички», запровадження освітніх програм з підготовки кризис-менеджерів;

підтримка переміщених закладів вищої освіти, відновлення «прикладних» ланцюгів циклу «освіта – дослідження – виробництво» у промисловості, охороні здоров'я та освіті, у тому числі формування університетських хабів інноваційного розвитку та наукових досліджень;

проведення заходів освітньої та інформаційно-консультаційної спрямованості для суб'єктів малого та середнього підприємництва, створення нових «зелених» та цифрових робочих місць;

формування умов для стійкого підвищення реальних доходів, відповідного темпу зростання продуктивності праці та якості робочої сили, створення ефективних механізмів регулювання ринку праці, що забезпечують поєднання конкуренції на ринку праці з партнерськими відносинами працівників, роботодавців і держави;

у напрямі налагодження комунікацій:

розвиток регіональної інноваційної екосистеми, яка забезпечить продуктивну взаємодію підприємництва, науки, освіти, громадськості і влади;

проведення заходів з популяризації привабливого інвестиційного іміджу регіону для диверсифікації виробництва підприємств з інших країн та фінансування проєктів публічно-приватного партнерства на територіях, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту Російської Федерації проти України;

залучення потенціалу економічної дипломатії для просування товарів та послуг регіону на міжнародні ринки та диверсифікації географічної структури зовнішньої торгівлі з мінімізацією критичної залежності від окремих держав та ринків збуту;

розширення механізмів використання загальнодержавних інструментів підприємствами малого та середнього бізнесу для промоції внутрішнього економічного потенціалу регіону на міжнародних комунікативних заходах;

впровадження та поширення ІТ-розробок механізму е-урядування серед бізнес-структур та громадських організацій, яке буде сприяти спрощенню процедур відкриття, детінізації бізнесу, викоріненню соціальної несправедливості, стимулюванню благодійності, забезпеченню прозорості діяльності влади та розвитку громадянського суспільства в цілому;

розширення механізмів залучення соціально відповідального бізнесу.

Очікувані результати

Реалізація Концепції сприятиме:

створенню умов для послідовного формування нової структури економіки регіону на основі нової інклюзивної конкурентоспроможної економічної системи, підвищенню ресурсоефективності індустриальних галузей, їх інтеграції у виробничі мережі з високою доданою вартістю;

модернізації на інноваційній основі промислового виробництва регіону та збільшенню частки інноваційно активних підприємств з V–VI технологічними укладами у виробничих процесах реального сектору;

нарощенню експортного потенціалу регіону за рахунок зростання частки продукції високого ступеня переробки, виготовленої в «інвестхабах», територіях пріоритетного розвитку та призначеної для експорту;

подоланню логістичних обмежень, що лімітують завантаження виробничих потужностей базових галузей Донецької та Луганської областей, та забезпеченню поступового нарощування транзитного потенціалу регіону;

істотному збільшенню надходжень до місцевих бюджетів Донецької та Луганської областей, що в свою чергу створить передумови для сталого розвитку територіальних громад;

активізації бізнес-ініціатив, підвищенню конкурентоспроможності на легальному ринку, збільшенню податкових надходжень до місцевих бюджетів,

створенню нових робочих місць та підвищенню попиту на висококваліфікованих робітників і наукові кадри вищої кваліфікації, а також розширенню можливостей для професійної самореалізації;

підвищенню рівня доходів населення, у першу чергу працівників базових галузей промисловості регіону, для запобігання їх міграції до інших регіонів та за кордон;

розвитку ініціативи молодого покоління, їх участі у вирішенні проблемних питань регіону, а також залученню до інноваційного розвитку економіки Донецької та Луганської областей.

Оцінка фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Концепції

Реалізація Концепції здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, що передбачаються на утримання відповідних органів державної влади і органів місцевого самоврядування та у межах асигнувань, що передбачаються у бюджетах відповідних територіальних громад на відповідний рік, а також за рахунок коштів міжнародних партнерів, банківського сектору та залученого капіталу.

Амоша О. І., Залознава Ю. С., Новікова О. Ф., Брюховецька Н. Ю., Булєєв І. П., Ляшенко В. І., Шевцова Г. З., Вишневський О. С., Панькова О. В., Петрова І. П., Солдак М. О., Череватський Д. Ю., Касперович О. Ю., Бородіна О. А., Швец Н. В., Ляшенко А. Ю., Столяров В. Ф. Пропозиції та зауваження до проєкту Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей

Запропоновано бачення стратегічного майбутнього Донбасу як регіону високої технологічної культури, який має розвиватися на основі неіндустріальної моделі модернізації шляхом упровадження новітніх вітчизняних і світових досягнень науки та техніки. Обґрунтовано необхідність розробки стратегічного курсу розбудови ідеології промислового розвитку Донецького регіону в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх викликів і загроз. Це необхідно для відновлення промислового комплексу України, розвитку інтелектуального, наукового, виробничого і кадрового потенціалу регіону, досягнення високих якісних стандартів виробництва. Запропоновано напрями та механізми реалізації цієї ідеї шляхом застосування можливостей платформної економіки, інформаційно-комунікативних і цифрових технологій, що дозволяє значною мірою підвищити кількість потенційних учасників реалізації Стратегії, залучити додаткові ресурси, забезпечити конкурентність, прозорість, оперативність їх взаємодії та взаємовигідної співпраці. Розкрито базові умови, наявні інституційні можливості для реалізації Стратегії возз'єднання, відродження і розвитку Донецької та Луганської областей. Розглянуто інституційні умови «перезавантаження» економіки Донбасу. Обґрунтовано пропозиції до Плану заходів для подолання перешкод та активізації дій щодо відродження Донбасу в політичній, соціальній та інформаційній сферах, питаннях реінтеграції та встановлення миру. Ключова позиція авторів полягає в такому: Донбас – це регіон, який здатен зберегти за собою роль індустріального центру України і розвиватися на засадах неіндустріальної моделі шляхом упровадження новітніх технологій Індустрії 4.0, ІКТ, штучного інтелекту. Донбас – це територія потужного інноваційно-інвестиційного зростання, здатна забезпечити високу конкурентоспроможність економіки регіону й України загалом. Для цього необхідна реалізація стратегічного курсу України на розбудову промислового комплексу країни, розвиток конкурентоспроможності національної економіки та промислових регіонів.

Ключові слова: відродження та розвиток Донбасу, мир та реінтеграція, новітні ризики та загрози, Індустрія 4.0, смарт-промисловість, конкурентоспроможність національної економіки та промислових регіонів, неіндустріальна модернізація.

Amosha O., Zaloznova Yu., Novikova O., Bryukhovetska N., Buleev I., Liashenko V., Shevtsova H., Vyshnevskiy O., Pankova O., Petrova I., Soldak M., Cherevatskiy D., Kasperovich O., Borodina O., Shvets N., Liashenko A., Stolyarov V. Suggestions and Comments to the Draft Concept of Economic Development of Donetsk and Luhansk Regions

A vision of the strategic future of Donbass as a region of high technological culture, which should develop on the basis of a neo-industrial model of modernization based on the introduction of the latest achievements of science and technology, is proposed. The necessity of developing a strategic course for the development of the ideology of industrial development of the Donetsk region under the influence of external and internal challenges and threats has been substantiated. This is necessary for the restoration and development of the industrial complex of Ukraine, for the development of the intellectual, scientific, production and personnel potential of the region, to achieve high quality production standards. The directions and mechanisms for the implementation of this idea, due to the use of the capabilities of the platform economy, information and communication and digital technologies, are proposed, which significantly increase the number of potential participants in the implementation of the Strategy, attract additional resources, ensure competition, transparency, efficiency of their interaction and mutually beneficial cooperation. The authors revealed the basic conditions, the existing institutional opportunities for the implementation of the Strategy for the reunification, revival and development of Donetsk and Lugansk regions of Ukraine. The institutional conditions for the "reset" of the Donbass economy are revealed. Proposals to the Action Plan to overcome obstacles and intensify actions for the revival of Donbass in the political, social and information spheres, in issues of reintegration and the establishment of peace have been substantiated. Attention is focused on the need to develop the current National Platform "Dialogue for Peace and Safe Reintegration", on the implementation of all-Ukrainian projects of cultural interregional integration; projects for the reintegration of children from the occupied Donbass and Crimea. The key position of the authors Donbass is a region that is able to retain its role as the industrial center of Ukraine and develop on the basis of neo-industrial models by introducing the latest technologies in Industry 4.0. Donbass is a territory of powerful innovation and investment growth, which is capable to ensure high competitiveness of the economy of the region and Ukraine as a whole. This requires the implementation of the strategic course of Ukraine aimed to build the country's industrial complex as a whole, and to develop the competitiveness of the national economy and industrial regions.

Keywords: the revival and development of Donbass, peace and reintegration, the latest risks and threats, Industry 4.0, smart industry, competitiveness of the national economy and industrial regions, neo-industrial modernization.

Амоша А. И., Залознова Ю. С., Новикова О. Ф., Брюховецкая Н. Е., Булеев И. П., Ляшенко В. И., Шевцова А. З., Вишневский А. С., Панькова О. В., Петрова И. П., Солдак М. А., Череватский Д. Ю., Касперович А. Ю., Бородин А. А., Швеи Н. В., Ляшенко А. Ю., Столяров В. Ф. Предложения и замечания к проекту Концепции экономического развития Донецкой и Луганской областей

Предложено видение стратегического будущего Донбасса как региона высокой технологической культуры, который должен развиваться на основе неиндустриальной модели модернизации путем внедрения новейших достижений науки и техники. Обоснована необходимость разработки стратегического курса развития идеологии промышленного развития Донецкого региона в условиях воздействия внешних и внутренних вызовов и угроз. Это необходимо для восстановления промышленного комплекса Украины, развития интеллектуального, научного, производственного и кадрового потенциала региона, достижения высоких качественных стандартов производства. Предложены направления и механизмы реализации этой идеи путем применения возможностей платформенной экономики, информационно-коммуникативных и цифровых технологий, что позволяет значительно повысить количество потенциальных участников реализации Стратегии, привлечь дополнительные ресурсы, обеспечить конкурентность, прозрачность, оперативность их взаимодействия и взаимовыгодного сотрудничества. Раскрыты базовые условия, институциональные возможности для реализации Стратегии воссоединения, возрождения и развития Донецкой и Луганской областей. Рассмотрены институциональные условия «перезагрузки» экономики Донбасса. Обоснованы предложения к Плану мероприятий по преодолению препятствий и активизации действий по возрождению Донбасса в политической, социальной и информационной сферах, вопросах реинтеграции и установления мира. Ключевая позиция авторов заключается в следующем: Донбасс – это регион, который способен сохранить за собой роль индустриального центра Украины и развиваться на основе неиндустриальной модели путем внедрения новейших технологий индустрии 4.0. Донбасс – это территория мощного инновационно-инвестиционного роста, которая способна обеспечить высокую конкурентоспособность экономики региона и Украины в целом. Для этого необходима реализация стратегического курса Украины на развитие промышленного комплекса страны, развитие конкурентоспособности национальной экономики и промышленных регионов.

Ключевые слова: возрождение и развитие Донбасса, мир и реинтеграция, новейшие риски и угрозы, Индустрия 4.0, смарт-промышленность, конкурентоспособность национальной экономики и промышленных регионов, неиндустриальная модернизация.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2021
Прийнято до друку 16.03.2021